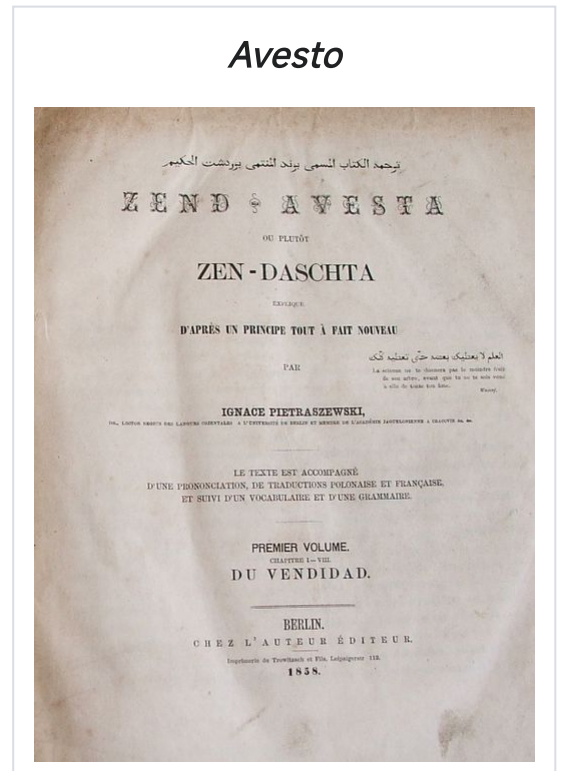

Avesto

zardushtiylikda muqaddas kitoblar to'plami

Avesto (parfiyoncha: apastak – matn; ko'pincha „Zend-Avesto“, ya'ni „tafsir qilingan matn“ deb ataladi) — jahon madaniyatining, jumladan, Markaziy Osiyo va Eron xalqlari tarixining qadimgi noyob yodgorligi; dinining Muqaddas kitoblari to'plami.

Zardusht diniga amal qiluvchilarning muqaddas kitobi sifatida Yagona Tangriga topinish shu ta'limotdan boshlangan. Bu kitob tarkibi, ifoda uslubi va timsollar tizimi bilan adabiy manbalarga yaqin turadi. „Avesto“da tilga olingan joy nomlari (Varaxsha, Vaxsh)dan kelib chiqib, uning Amudaryo sohillarida yaratilgani aniqlangan. Shu asosda uning vatani Xorazmdir degan qarash mavjud. „Avesto“ oromiy va pahlaviy yozuvlari asosida yaratilgan maxsus alifboda dastlab to'qqizta ho'kiz terisiga yozilgan. Ilk nusxalari asosida sosoniylar (miloddan avvalgi IV–VIII-asr) davrida 21 kitob holida yig'ilgan, bizgacha ularning chorak qismi (4 dan 1 qismi) yetib kelgan. Tiklangan matnga „Zand“ nomi bilan sharhlar bitilgan.

„Avesto“ to'rt qismdan iborat:

- Yasna („Diniy marosimlar“),
- Yasht (ma'no jihatdan Yasnaga yaqin),
- Visparad („Barcha ilohlar haqidagi kitob“),
- Vendidad („Yovuz ruhlarga qarshi qonunlar majmuasi“).

Yasna tarkibiga kirgan madhlar „Gatlar“ (ayrim manbalarda „gohlar“) deb nomlanib, ularni Zardushtning o'zi yozgan deb taxmin qilinadi. Gatlar tarkibida Jamshid (Yima), Gershasp, Afrosiyob (Alp Erto'nga) kabi afsonaviy qahramonlar hayoti lavhalari uchraydi.

„Avesto“ insoniyat sivilizatsiya tarixining ilk sahifalarini tashkil etgani uchun jahon olimlarining e'tiborini tortgan. U haqda [F. Nitsshe](#), [F. Shpigel](#), [A. Mayllet](#), [V. Bartold](#), [E. Bertels](#), [Yan Ripka](#), [O. Makovelskiy](#), [I. Braginskiy](#) va boshqa xorijiy olimlarning tadqiqotlari mavjud.

O'zbekistonda „Avesto“ni o'rganish qadimdan boshlangan. [Abu Rayhon Beruniy](#), [Abu Jafar Tabariy](#), [Abu Baxr Narshaxiy](#) asarlarida „Avesto“ ta'limotiga va unda tilga olingan timsollarga

murojaat mavjud. Bu nodir ilmiy asarlarning qo'lyozma va bosma nusxalari **O'R Fanlar Akademiyasi SHI** jamg'armasida saqlanadi. Hozirgi o'zbek olimlari **A.Qayumov**, **H. Homidov**, **M. Is'hoqov**, **N. Rahmonov** va boshqalarning ilmiy tadqiqot va maqolalari e'tiborli.

O'zbekiston Respublikasi hukumatning qarori bilan 2001-yilda „Avesto“ning 2700-yilligi nishonlandi. „Avesto“ vatani **Xorazmda** bog' barpo qilindi, asarning **o'zbek tilidagi** tarjimalari chop etildi, u haqida yangi tadqiqotlar yuzaga chiqdi.

Ko'pchilik tadqiqotchilar fikriga ko'ra, A. **O'rta Osiyoda**, xususan Xorazmda miloddan avvalgi 1-ming yillikning 1-yarmida vujudga kelgan. A.da keltirilgan geografik ma'lumotlar ham buni tasdiqlaydi. Masalan, Xudo yaratgan o'lkalar sanab o'tilar ekan, boyligi va ko'rkamligi jihatidan qadimgi Xorazm, Gava (Sug'd), Marg'iyona (Marv), Baqtriya (Balx) birinchi bo'lib tilga olinadi, **Orol dengizi** (Vorukasha yoxud Vurukasha) va **Amudaryo** (Daiti) tavsiflanadi. A.dagi xalqning dastlabki vatani Sirdaryo, Amudaryo etaklari va Zarafshon vodiysi bo'lgan. A. uzoq vaqt mobaynida shakllangan. Unda keltirilgan ma'lumotlarning eng qadimgi qismlari miloddan avvalgi 2-ming yillik oxiri– 1-ming yillik boshiga oid bo'lib, og'zaki tarzda avloddan-avlodga o'tib kelgan. Keyingi asrlarda tarkibiga turli diniy urf-odatlar bayoni, axloqiy, huquqiy qonun-qoidalar va hokazo qo'shilib borgan. A.ni Zardusht diniy asar sifatida bir tizimga solgan. Dastlabki yozma nusxasi esa 12 ming mol terisiga bitilgan deb rivoyat qilinadi. U Persepolaa saqlangan. Aleksandr (Makedoniyalik Iskandar) Eronni zabt etganda, bu nusxa kuydirib yuborilgan. Arshakiylardan Vologes I davri (51–78)da qayta kitob qilingan, lekin u saqlanmagan. Sosoniylar davri (III–VII asr)da yaxlit kitob holiga keltirilgan. A. 21 nask (qism)dan iborat bo'lgan. A. hajmi katta kitob bo'lganligi sababli dindorlar kundalik faoliyatida foydalanish uchun uning ixchamlashtirilgan shakli – „Kichik A.“ (Xurdak A.) yaratilgan. Arablar Eronni fath etgach (VII asr) Zardusht dini ruhoniylarining bir qismi Hindistonga ko'chib o'tgan. Ularning avlodlari (parslar) Bombay shahrida o'z jamoalarida hozirgacha A.ning asl nusxasini saqlab keladi. Fransuz tadqiqotchisi Anketil Dyuperron Zardusht izdoshlari jamoasida yashab, A. tilini va yozuvini urganib, uni tarjima qilib nashr etgan (1771). A.ning bu nusxasi 27 jilddan iborat bo'lib, asarning yettidan bir qismidir. U Yasna, Vispered, Vendidad, Gatlar va Yashtlar nomi bilan yuritiladigan kitoblarni o'z ichiga oladi. A.da bayon etilgan g'oyalarga ko'ra, olam ikki asosning, ikki ibtidoning, ya'ni yorug'lik bilan zulmatning, yaxshilik bilan yomonlikning tuxtovsiz kurashidan iborat. Yaxshilik va ezgulik Xudosi Ahuramazda yer, o'simlik va boshqa hamma tabiiy boyliklarni yaratgan. Yomonlik va yovuzlik timsoli Anxramaynu Ahuramazdaga qarshi to'xtovsiz kurashadi, ammo uni yengishga ojizlik qiladi. Bu kurash abadiy davom etadi. Yaxshilikni ifodalovchi kuchlar osmonda, yomonlikni ifodalovchi kuchlar yer ostida joylashgan, yer sathi esa kurash maydonidir. Hayotdagi turfa o'zgarishlar qaysi kuchning g'alaba qilishiga bog'liq. Inson ham tana va ruhning, axloq esa yaxshi va yomon xulqning o'zaro kurashidan iborat. Cheksiz, abadiy fazo va vaqt ham ikki qarama-qarshi qismdan: yaxshilik va Ahuramazda hukmron bo'lgan abadiy yorug'lik bilan yomonlik va Anxramaynu hukmron bo'lgan abadiy zulmatdan tashkil topadi. A. ta'limotiga ko'ra, birinchi inson Govamard (ho'kiz-

odam; forsha Qayumars) bo'lib, undan barcha kishilar tarqalgan. Birinchi shoh Yima davri oltin davr hisoblangan, chunki unda o'lim bo'lmagan, [Ahuramazda](#) doimiy bahor yaratgan. Kishilar bekamu kust, baxtiyor yashagan. 900 yil utgach shoh Yima g'ururga berilib, man etilgan sigir go'shtini yeydi va yovuzlik ramzi Anhramaynu hukmidagi kuchlar bosh ko'taradi. Olamni muzlik qoplaydi. Yima Ahuramazda amri bilan odamlar va hayvonlarni sovuqdan saqlab qolish uchun qo'rg'on (var) qurib, unga har bir jonzotdan bir juftini joylashtirgan. Insoniyat tarixining ilk oltin davri tugagach, Hayr bilan Sharr (yaxshilik va yomonlik) o'rtasidagi kurash davri bo'lgan ikkinchi davr boshlangan. Uchinchi davrda Ahuramazda g'alaba qilib, ezgulik salta-nati barqaror bo'ladi, o'lganlar tiriladi. A.ning axloqiy-falsafiy mohiyati „ezgu fikr“, „ezgu so'z“ va „ezgu amal“ Muqaddas uchlik (axloqiy triada)da o'z ifodasini topadi. Zardusht izdoshlarining ibodat oldidan aytiladigan niyati, so'zlari shu 3 ibora bilan boshlanadi. A. o'zbek, umuman [O'rta Osiyo](#), Eron, Ozarbayjon xalqlarining qadimgi davrdagi ijtimoiy-iqtisodiy hayoti, diniy qarashlari, olam to'g'risidagi tasavvurlari, urf-odatlarini, ma'naviy madaniyatlarini o'rganishda muhim va yagona manba. „Bu nodir kitob bundan 300 yil muqaddam ikki daryo oralig'ida, mana shu zaminda umrgo'zaronlik qilgan ajdodlarimizning biz avlodlariga qoldirgan ma'naviy, tarixiy merosidir“ (I. A. Karimov, „Adolatli jamiyatsari“. T., 1998, 39–40-betlar). O'zbekiston hukumatining tashabbusi bilan YUNESKO Bosh konferensiyasi 30-sessiyasi „Avesto“ yaratilganining 2700-yilligini dunyo miqyosida nishonlash haqida qaror qabul qildi (1999-yil noyabr). „Avesto“ning jahon madaniyati va dinlar tarixida tutgan o'rnini hisobga olgan holda hamda yuqoridagi qarordan kelib chiqib O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi maxsus qaror e'lon qilib (2000-yil 29-mart), „Avesto“ning 2700-yilligini nishonlash tadbirlarini belgiladi. Unga ko'ra 2001-yilning oktabr oyida O'zbekistonda xalqaro ilmiy kon-ferensiya va tantanali bayram tadbirlari o'tkaziladi. Ad: Kadirov M., Otrivki iz Avesti (perevod), Materiali po istorii obshe-stvenno-filosofskoy misli v O'zbekistane, T., 1976; Makovelskiy A. O., Avesta, Baku, 1960; Sagdullayev A. S., Qadimgi O'zbekiston ilk yozma manbalarda, T., 1997. Muhammadjon Hodirov.^[1]

Nashr qilingan adabiyotlar

- Avesto. O'zbekcha tarjima (Asqar Mahkam tarj.)-T.:2001.
- „Avesto“dan (tarj. M. Ishoqov). O'zbek tili va adabiyoti jurnali, 1999, # 2-4

Ilmiy adabiyotlar

- Abu Rayhon Beruniy. Al-osorul-boqiya an-al qarunul-holiya.-T.:1969
- Abu Bahr Muhammad ibn Ja'far Narshaxiy. Buxoro tarixi. – T.: 1966
- A. Qayumov. Qadimiyat obidalari. – T.: 1971
- H. Homidov. „Avesto“ fayzlari. – T.: 2001

- N. Rahmonov. „Avesto“ning paydo boʻlishi. – „[Oʻzbekiston ovozi](#)“ gaz., 2001, 26-may.
- N. Rahmonov. „Avesto“: Zamin, vatan demakdir. – „[Oʻzbekiston ovozi](#)“ gaz., 2001, 25-sentabr.

Manbalar

---

1. [OʻzME](#). Birinchi jild. Toshkent, 2000–yil

Havolalar

Vikiqitibosda [Avesto](#)ga tegishli iqtiboslar mavjud.

Ushbu maqolada [Oʻzbekiston milliy ensiklopediyasi](#) (2000-2005) maʼlumotlaridan foydalanilgan.